

Examining “Other Inhumane Acts” as a Category of Crimes Against Humanity with Emphasis on the Practice of the International Criminal Court

Mansoure Mohammadi¹ | Hossein Mir MohammadSadeghi²

1. Corresponding Author, M.A in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: mansoure.mohammadi.aal2@gmail.com
2. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: drsadeghi128@yahoo.com

Article Info

Article type:

Research Article

Received: 6 January 2026

Revised: 30 April 2026

Accepted: 2 May 2026

Available Online: 17 May 2026

Keywords

Crimes against humanity,
International criminal
court, Other inhumane
acts, Jurisprudence.

Abstract

Crimes against humanity are among the most serious international offenses. In recent years, many of such crimes have been committed by States or organizations against innocent civilians, deeply affecting societies worldwide. Atrocities during World Wars I and II prompted the international community to prosecute war criminals, while crimes in the former Yugoslavia, Rwanda, Sierra Leone, Iraq, Sudan, and other countries led to the establishment of ad hoc tribunals to address genocide and crimes against humanity. The International Criminal Court (ICC) is the first permanent and most significant tribunal established to handle international crimes. Crimes against humanity are particularly important because they target civilian populations based on ethnicity, race, religion, or other factors, and can occur both during armed conflicts and in times of peace. These crimes include acts such as murder, sexual violence, torture, destruction, and forced population transfers. Additionally, other inhumane acts similar to these are recognized as crimes against humanity. Although the scope of such acts may initially seem broad or ambiguous, the practice of international tribunals and their adduction to similar inhumane acts has confirmed the necessity of their existence for the proper administration of justice.

Cite this article: Mohammadi, M.; MirMohammadSadeghi, H. (2025). Examining “Other Inhumane Acts” as a Category of Crimes Against Humanity with Emphasis on the Practice of the International Criminal Court. *Criminal Law Doctrines*, 22(30). 407-436. <https://doi.org/10.30513/cl.d.2026.7974.2233>

© The Author(s). Publisher: Razavi University of Islamic Sciences.

Extended Abstract

Introduction

Crimes against humanity are among the gravest violations of fundamental human rights and, since the Nuremberg trials, have remained a central subject of international criminal law. The establishment of the International Criminal Court (ICC) and the adoption of the Rome Statute in 1998 marked a significant milestone in systematizing this field. Article 7 of the Statute provides a relatively precise framework for identifying and prosecuting various forms of crimes against humanity.

Among these forms, the clause “other inhumane acts of a similar character” holds a distinct position. This clause is a broad and non exhaustive category that allows for the prosecution of conduct not explicitly listed in Article 7 but comparable in terms of severity and the suffering inflicted on victims. Such a provision ensures that international criminal law remains flexible in addressing emerging forms of collective violence. However, this openness may also raise concerns regarding the limits of interpretation and potential conflicts with the principle of legality.

Accordingly, the main question of this research is how the ICC has interpreted the clause “other inhumane acts” and what criteria have been developed in its jurisprudence to determine its applicability. The primary objective is to clarify the interpretive standards employed by the Court. The secondary objectives include: first, examining the theoretical foundations and the position of this clause among other categories under Article 7; and second, extracting the practical criteria the Court relies upon in various cases to determine whether certain conduct falls under this category.

In legal literature, some authors regard this clause as a mechanism that preserves the dynamism of international criminal law, preventing legal gaps in the face of new forms of violence. Nonetheless, most existing studies are theoretical and offer limited analysis of ICC case law. The underlying hypothesis of the present research is that the Court, despite the generality of this clause, applies limiting criteria—such as the severity of harm, violation of human dignity, and comparability with other crimes against humanity—to ensure consistency with the principle of legality.

Methodology

This research is fundamental in purpose and employs a descriptive analytical method. Data were collected through the study of international criminal law instruments and the analysis of judgments issued by different chambers of the ICC. Key sources include the Rome Statute, the Elements of Crimes document, decisions of the Pre Trial and Trial Chambers, and reputable doctrinal works.

The scope of the analysis is limited to cases in which the clause “other inhumane acts” served as a basis for charges or judicial findings—namely, cases related to the situations in Uganda, Kenya, Côte d’Ivoire, and Sudan. These cases were selected because they directly addressed interpretive issues concerning Article 7.

The research adopts an interpretive analytical approach to uncover the reasoning behind judicial decisions, clarify how the Court interprets ambiguous concepts, and examine the link between these interpretations and broader principles of international criminal law. This approach makes it possible to connect theoretical foundations with judicial practice and to follow the gradual evolution of the concept of “other inhumane acts.”

Findings

A review of ICC case law shows that although the clause “other inhumane acts” appears broad, it has been limited in practice by a set of relatively clear interpretive criteria.

1. Severity of suffering or harm inflicted on victims

The first criterion in most cases concerns the degree of physical or psychological suffering caused by the conduct. The act must exceed ordinary human rights violations and inflict substantial harm. In some cases, the ICC has classified acts such as forcing victims to witness violence, imposing degrading living conditions, or severe deprivation of essential needs under this clause due to their intensity. This criterion prevents minor misconduct from being included.

2. Serious violation of human dignity

The Court has repeatedly emphasized that conduct which seriously infringes upon human dignity—even if not expressly listed in Article 7—may qualify as an inhumane act. This criterion introduces a value based assessment focused on the impact of the act on human dignity.

3. Comparability with other crimes against humanity

Another key requirement is that the severity of the conduct must be comparable to established crimes under Article 7, such as torture or persecution. This criterion effectively limits the scope of the clause and prevents disproportionate expansion. The Court has consistently stressed this point, noting that the clause is intended only to fill serious legal gaps.

4. Contextual elements of crimes against humanity

As with all Article 7 crimes, the conduct must occur as part of a widespread or systematic attack against a civilian population, and the perpetrator must be aware of this context. Without these conditions, even severe acts cannot be classified under this title. Case analysis shows that the Court consistently treats these contextual elements as essential prerequisites.

The findings also show that the Court takes into account the political and social context in which the conduct occurred, as the severity of certain acts can only be assessed within the framework of a systematic attack. The overall jurisprudence aligns with doctrinal perspectives and has gradually clarified the boundaries of this clause.

Conclusion

Interpreting the clause “other inhumane acts” is one of the most challenging issues in international criminal law due to its open ended nature. While the clause provides necessary flexibility to address new and severe forms of misconduct, it may also create tensions with the principle of legality. The findings of this research indicate that the ICC has attempted to balance flexibility with predictability by applying criteria such as severity of suffering, violation of human dignity, comparability, and adherence to contextual elements.

The results support the central hypothesis: the Court employs limiting criteria to control the scope of this clause and prevent its unrestrained expansion. Nonetheless, differences in case circumstances have produced some variations in how these criteria are applied. Moreover, questions remain regarding the precise boundaries of comparability and the extent to which emerging forms of conduct—especially those linked to new technologies—might fall under this clause.

Overall, the findings suggest that “other inhumane acts” serves as a necessary tool for addressing gaps in the list of crimes against humanity, but in practice its use is guided and restrained by judicial interpretation to preserve fundamental principles of international criminal law.

Authors’ Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization, drafting, and revision of all versions of the manuscript.

Ethical Considerations

The authors observed all ethical standards and refrained from data fabrication, falsification, plagiarism, and any form of research misconduct.

Funding

This research received no financial support from governmental, commercial, or non profit organizations.

Conflict of Interest

The authors declare that there is no conflict of interest.

Use of Artificial Intelligence Tools

ChatGPT, developed by OpenAI, was used for rewriting and editing. Final responsibility for the accuracy and integrity of the content lies with the authors.

بررسی «سایر اعمال غیر انسانی» به عنوان یکی از مصادیق جنایت علیه بشریت با تأکید بر رویه دادگاه کیفری بین‌المللی

✉ منصوره محمدی^۱ | حسین میرمحمدصادقی^۲

۱. نویسنده مسئول، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: mansoureh.mohammadi.aal2@gmail.com
۲. استاد، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: drsadeghi128@yahoo.com

چکیده

جنایات علیه بشریت از مهم‌ترین جرائم بین‌المللی به شمار می‌رود که به سبب گستره ارتکاب، تنوع مصادیق و آثار عمیق آن بر جمعیت غیرنظامی، جایگاه ویژه‌ای در حقوق کیفری بین‌المللی یافته است. هدف این پژوهش، بررسی مفهوم جنایات علیه بشریت، تبیین عناصر و مصادیق آن، و تحلیل جایگاه «سایر اعمال غیر انسانی» در چارچوب این جرم است. پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و با تکیه بر اسناد بین‌المللی، اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی و رویه قضایی محاکم کیفری بین‌المللی انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که جنایات علیه بشریت برخلاف برخی دیگر از جرائم بین‌المللی، نه تنها در زمان مخاصمات مسلحانه، بلکه در زمان صلح نیز قابلیت ارتکاب دارد و از همین رو از دامنه شمول گسترده‌تری برخوردار است. همچنین، بررسی رویه قضایی بین‌المللی نشان می‌دهد که درج عنوان «سایر اعمال غیر انسانی» در شمار مصادیق این جرم، با وجود ظاهر انعطاف‌پذیر آن، ابزاری ضروری برای مقابله با رفتارهایی است که اگرچه به طور صریح احصا نشده‌اند، از حیث شدت، ماهیت و آثار، همسنگ دیگر مصادیق جنایات علیه بشریت‌اند. در نتیجه، شناسایی و تفسیر دقیق این جرم و مصادیق آن، به‌ویژه در پرتو رویه قضایی بین‌المللی، نقش مهمی در تضمین اجرای عدالت کیفری بین‌المللی و مقابله مؤثر با بی‌کیفرمانی دارد.

استناد: محمدی، منصوره؛ میرمحمدصادقی، حسین. (۱۴۰۴). بررسی «سایر اعمال غیر انسانی» به عنوان یکی از مصادیق جنایت علیه بشریت با تأکید بر رویه دادگاه کیفری بین‌المللی. *آموزه‌های حقوق کیفری*، ۲۲(۳۰)، ۴۰۷-۴۳۶.

<https://doi.org/10.30513/cld.2026.7974.2233>

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۹

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۰۷/۲۲

کلیدواژه‌ها

جنایت علیه بشریت، دادگاه کیفری بین‌المللی، سایر اعمال غیر انسانی، اساسنامه، رویه قضایی.

مقدمه

جنایات علیه بشریت به عنوان یکی از شدیدترین اشکال نقض حقوق بنیادین بشر، همواره در کانون توجه حقوق کیفری بین‌المللی قرار داشته است. سیر تحول این جنایات از دادگاه‌های نورنبرگ و توکیو تا دادگاه‌های اختصاصی برای یوگسلاوی سابق و رواندا، نشان‌دهنده ضرورت ایجاد سازوکارهای دائمی برای مقابله با بی‌کیفری است. در همین راستا، تصویب اساسنامه رم و تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی (ICC)^۱ نقطه عطفی در تقنین این حوزه محسوب می‌شود. با این حال، یکی از چالش‌برانگیزترین بخش‌های این سند، پیش‌بینی عنوانی منعطف تحت عنوان «سایر اعمال غیرانسانی مشابه» در بند ۱۱ ماده ۷ است که راه را برای شمول رفتارهای جدید در زمره جنایات علیه بشریت باز نگاه داشته است (Rome statute of ICC, 1998, art 7).

با توجه به ویژگی انعطاف‌پذیری این عنوان در اساسنامه رم، ماهیت باز و غیرمحصور آن همواره مناقشات حقوقی گسترده‌ای را در دکترین و رویه قضایی برانگیخته است. پرسش اساسی این است که آیا وجود چنین عنوانی با «اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها» سازگار است یا خیر. از یک سو، نیاز به صیانت از ارزش‌های انسانی در برابر اشکال نوین جنایت، تفسیر پویا را ایجاب می‌کند و از سوی دیگر، ضرورت امنیت حقوقی متهم، مانع از تفسیر موسع و بی‌ضابطه می‌شود. لذا واکاوی دقیق معیارهای دیوان در تفسیر این بند، نه تنها بحثی نظری، بلکه ضرورتی کاربردی برای ترسیم حدود صلاحیت دیوان و صیانت از حقوق دفاعی است.

پژوهش‌های انجام‌شده درباره جنایات علیه بشریت و به‌طور خاص بند «سایر اعمال غیرانسانی» را می‌توان در سه دسته کلی طبقه‌بندی کرد:

نخست، آثار توصیفی - تقنینی که عمدتاً به تشریح ساختار ماده ۷ اساسنامه رم و تبیین مصادیق مختلف جنایات علیه بشریت پرداخته‌اند. در این میان می‌توان به آثار ویلیام شاباس^۲ (Schabas, 2016) و گرهارد ورله^۳ و فلوریان یسبرگر^۴ (Werle & Jessberger, 2020) اشاره کرد. این آثار ضمن اشاره

1. Internatiol Criminal Court

2. William A. Schabas

3. Gerhard Werle

4. Florian Jessberger

به بند ۱۱ ماده ۷، تمرکز اصلی خود را بر تبیین کلی عناصر جرم معطوف ساخته و کمتر به تحلیل تفصیلی رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی پرداخته‌اند.

دوم، پژوهش‌های دکترینال - تحلیلی که به‌طور خاص به ماهیت و کارکرد «سایر اعمال غیرانسانی» توجه کرده‌اند. در این چارچوب، مقاله‌ی ترهی ییرکیو^۵ (Jyrkki, 2011) از مهم‌ترین آثار به شمار می‌رود که با بررسی رویه دادگاه‌های کیفری بین‌المللی بر نقش تکمیلی این بند در جلوگیری از بی‌کیفر ماندن اعمال شدید غیرانسانی تأکید می‌کند، هرچند تحلیل وی عمدتاً به دادگاه‌های کیفری اختصاصی محدود شده است.

سوم، مطالعات رویه‌محور و انتقادی که با تمرکز بر آرای دیوان کیفری بین‌المللی تلاش کرده‌اند حدود و ثغور تفسیر بند ۱۱ ماده ۷ را روشن سازند. در این میان می‌توان به آثار رابرت کرایر^۶ و همکاران (Cryer et al., 2010)، کارستن استان^۷ (Stahn, 2019) و کای آمبوس^۸ (Ambos, 2014) اشاره کرد که بر ضرورت تفسیر محتاطانه این بند و توجه به معیارهایی چون شدت رنج واردشده، نقض جدی کرامت انسانی و مقایسه‌پذیری با سایر مصادیق جنایات علیه بشریت تأکید دارند. با وجود ارزش این پژوهش‌ها، همچنان خلأ تحلیلی منسجم درباره معیارهای عملی استخراج‌شده از رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی در تفسیر و اعمال بند «سایر اعمال غیرانسانی» مشاهده می‌شود؛ خلئی که پژوهش حاضر در پی واکاوی آن است. نوآوری این پژوهش در آن است که با تمرکز نظام‌مند بر رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی، تلاش می‌کند معیارهای عملی مورد استفاده شعب دیوان در شناسایی و تفسیر «سایر اعمال غیرانسانی» را استخراج و چارچوبی تحلیلی برای ارزیابی سازگاری این تفاسیر با اصل قانونی بودن ارائه دهد.

بر مبنای ضرورت‌های فوق، هدف اصلی این نوشتار بررسی نحوه تفسیر و اعمال بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه رم در رویه قضایی دیوان است. پرسش بنیادین پژوهش آن است که آیا تفاسیر شعب دیوان در پرونده‌های مختلف، منجر به توسعه بی‌ضابطه و خودسرانه مصادیق جنایات علیه بشریت شده است یا این‌که دیوان توانسته با تکیه بر معیارهای عینی، توازن میان پویایی حقوق و اصل قانونی بودن برقرار سازد. فرضیه این پژوهش بر آن است که دیوان کیفری بین‌المللی،

5. Terhi Jyrkki

6. Robert Cryer

7. Carsten Stahn

8. Kai Ambos

علی‌رغم ماهیت باز بند ۱۱ ماده ۷، در تفسیر و اعمال این بند، از معیارهای محدودکننده مشخصی بهره گرفته و فقط در مواردی به آن استناد کرده است که رفتار ارتكابی از حیث شدت رنج، عمدی بودن، نقض شدید کرامت انسانی و ارتباط با حمله‌ای گسترده یا سازمان‌یافته علیه جمعیت غیرنظامی، قابلیت قیاس با سایر مصادیق جنایات علیه بشریت را داشته باشد. در همین راستا، این پژوهش با رویکردی توصیفی - تحلیلی و با اتکا به تحلیل محتوای آرای صادره در پرونده‌های مختلف دیوان کیفری بین‌المللی در چارچوب وضعیت‌هایی همچون اوگاندا، جمهوری دموکراتیک کنگو، کنیا، ساحل عاج و سودان، می‌کوشد معیارهای عملی دیوان در شناسایی «سایر اعمال غیرانسانی» را استخراج و تحلیل کند.

مقاله حاضر در دو بخش سامان یافته است: در بخش نخست، مبانی مفهومی و جایگاه «سایر اعمال غیرانسانی» در نظام حقوقی اساسنامه رم و نقش دکترین در بازتعریف این مفهوم تبیین می‌گردد، و بخش دوم به واکاوی معیارهای ماهوی و شکلی استخراج شده از رویه قضایی دیوان اختصاص دارد.

۱. مبانی مفهومی و دکترینال «سایر اعمال غیرانسانی» در جنایات علیه بشریت

۱-۱. جایگاه و ماهیت بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه رم

در رابطه با تعریف جنایات علیه بشریت، دبیر کل سازمان ملل متحد تعریفی از این جرم ارائه داده که به شرح زیر است:

«ارتکاب اعمال غیرانسانی بسیار فجیع، از قبیل کشتار عمدی، شکنجه و تجاوز به عنف، به عنوان بخشی از تهاجم گسترده و سازمان‌یافته به دلایل ملی، سیاسی، قومی، نژادی یا مذهبی علیه جمعیت غیرنظامی (UN docs, 1993, article 4, para 47).

این جنایات همانند کشتار جمعی ممکن است در هر زمان (چه جنگ و چه صلح) و چه در اثنای مخاصمات مسلحانه بین‌المللی یا داخلی به مباشرت یا تسبیب ارتکاب یابد (اردیلی، ۱۳۸۳، ص. ۱۷-۱۸). ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی با احصای مجموعه‌ای از رفتارهای مشخص، چارچوب هنجاری جنایات علیه بشریت را ترسیم می‌کند. در این میان، بند ۱۱ ماده ۷

با عنوان «سایر اعمال غیرانسانی مشابه که عمداً موجب رنج عظیم یا آسیب شدید به سلامت جسمی یا روانی می‌شوند»، جایگاهی متمایز دارد.

این بند برخلاف سایر مصادیق که به صورت مشخص تعریف شده‌اند، واجد ماهیتی باز و غیرمحصور است و از همین رو، همواره محل بحث در دکترین و رویه قضایی بوده است. می‌توان گفت در ادبیات حقوقی، بند «سایر اعمال غیرانسانی» غالباً به عنوان یک عنوان باقی‌مانده^۹ توصیف می‌شود (امیرارجمند، ۱۳۹۲، ص. ۲۴۵). با این حال، بررسی ساختار ماده ۷ نشان می‌دهد که بند ۱۱ نه به مثابه یک عنوان مستقل و خودبسنده، بلکه در چارچوب کلی جنایات علیه بشریت و در پیوند با سایر عناصر زمینه‌ای این جرم قابل اعمال است، بدین معنا که تحقق «سایر اعمال غیرانسانی» مستلزم احراز همان شرایط سخت‌گیرانه‌ای است که برای سایر مصادیق ماده ۷ نیز پیش‌بینی شده است، از جمله ارتکاب رفتار در قالب حمله‌ای گسترده یا سازمان‌یافته علیه جمعیت غیرنظامی. لازم به توضیح است که منظور از حمله لزوماً استفاده از نیروی مسلح نیست، بلکه برای مثال، شامل بدرفتاری با غیرنظامیان هم می‌شود. همچنین لزومی ندارد اعمال ارتكابی متعدد و گسترده باشند، بلکه ارتكاب عمل واحد، در صورتی که بخشی از یک حمله گسترده یا سازمان‌یافته بوده و مرتکب از وجود چنین حمله‌ای مطلع باشد کفایت می‌کند (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ص. ۱۰۸).

بدین ترتیب، بند ۱۱ را باید مکانیزمی تکمیلی، اما محدود دانست که امکان انطباق حقوق کیفری بین‌المللی با آشکال نوظهور خشونت شدید را فراهم می‌سازد، بی‌آنکه اصل قانونی بودن مخدوش شود. همین ملاحظه رویکرد محتاطانه دیوان در اعمال این بند را توضیح می‌دهد (جلالی، ۱۳۹۶، ص. ۱۰۷).

رویه قضایی نشان می‌دهد که حداقل بخش معینی از جرائم مربوط به خشونت جنسی، انتقال اجباری جمعیت، هتک حرمت اجساد، شروع به قتل، نابودسازی گسترده اموال و ازدواج اجباری توانسته است در دادگاه‌های مختلف تحت عنوان «سایر اعمال غیرانسانی» بررسی شود (Jyrkki, 2011, pp. 183-184).

۲-۱. عناصر ماهوی رفتار: معیارهای شدت و ماهیت غیرانسانی

عنصر مادی جنایات علیه بشریت شامل ارتكاب تعرض و هجمه‌ای است که هم از نظر ماهیت

9. Residual clause

و هم از نظر خصوصیات، باعث رنج فراوان یا صدمه جدی به جسم یا سلامت جسمی و روحی می‌شود. این فعل غیرانسانی باید در قالب بخشی از هجمه‌ای گسترده یا سازمان یافته بر ضد اعضای یک جمعیت غیرنظامی صورت گیرد. لازم به ذکر است که برای احراز عنصر روانی جنایات علیه بشریت، مرتکب باید از روی علم و آگاهی به ارتکاب آن اقدام نماید، به این معنا که وی باید از چارچوب کلی و گسترده‌تری که رفتار وی در سیاق آن روی می‌دهد، اطلاع داشته باشد. به طور کلی، عناصر اساسی که در میان همه جنایات علیه بشریت وجود دارند عبارت‌اند از: اعمال غیرانسانی که در ماهیت و خصوصیت، به قصد ایجاد رنج عظیم یا صدمه شدید به جسم یا به سلامت روحی و جسمی انجام می‌شوند، یعنی در چارچوب یک حمله گسترده و سازمان یافته واقع می‌شوند و علیه جمعیت غیرنظامی ارتکاب می‌یابند (اخگری بناب، ۱۳۸۸، ص. ۱۹۸). این عناصر زمینه‌ای دامنه جنایات علیه بشریت را محدود می‌سازد و مانع از آن می‌شود که هر رفتار خشونت‌آمیز منفرد، بدون ارتباط با یک سیاست یا الگوی کلی، در قلمرو این عنوان قرار گیرد.

شدت رفتار صرفاً به نوع عمل وابسته نیست، بلکه به شرایط خاص قربانی و زمینه ارتکاب نیز بستگی دارد. برای مثال، آگاهی مرتکب از بیماری، ضعف جسمانی، کهولت سن یا کودک بودن قربانی می‌تواند در ارزیابی شدت مؤثر باشد. افزون بر این، شرایط زمانی و مکانی نیز اهمیت دارد؛ منع دسترسی به آب در گرمای شدید یا محروم‌سازی از پوشاک مناسب در سرمای طاقت‌فرسا، ممکن است آثار شدیدتری نسبت به شرایط عادی داشته باشد. این رویکرد در پرونده کاتانگا نیز مورد توجه دیوان قرار گرفت (Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui case, 2008, para 455).

نمونه‌های عینی در مخاصمات مسلحانه نشان می‌دهد که معیار «شدت رنج» و «ماهیت غیرانسانی رفتار» چگونه در عمل تحقق می‌یابد. یکی از مصادیق برجسته در این زمینه، خشونت‌های جنسی گسترده علیه زنان در جریان جنگ داخلی سیرالئون است. در این مخاصمه که بین سال‌های ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۲ جریان داشت، گروه‌های مسلح به طور سازمان یافته از اشکال مختلف خشونت جنسی، از جمله تجاوز، بردگی جنسی، ازدواج اجباری و سایر رفتارهای تحقیرآمیز علیه زنان و دختران استفاده کردند.

گزارشی از کمیسیون حقیقت‌یاب و آشتی در این خصوص بیان می‌دارد:

... سربازان وارد روستایی شدند که بسیاری از مردم اسیر شده بودند و بسیاری

از خانه‌ها نیز به آتش کشیده شده بود. وقتی جعبه‌ها را کنار گذاشتیم مادر و پدرم را

دیدم؛ آن‌ها برهنه بودند و افراد دیگری هم بودند. آن‌ها [سربازان] به همه زنان دستور دادند که با پدران خود رابطه برقرار کنند و به مردان نیز دستور دادند که با مادران خود رابطه جنسی برقرار کنند... (نیکوکار، ۱۴۰۰، ص. ۲۰۳).

۳-۱. نقش کرامت انسانی در تفسیر بند ۱۱

نقطه ثقل تحلیلی بند ۱۱ را می‌توان در مفهوم کرامت انسانی یافت. برخلاف برخی مصادیق جنایات علیه بشریت که به نتیجه خاصی مانند مرگ یا جراحت شدید جسمی گره خورده‌اند، بند «سایر اعمال غیرانسانی» بر اثر رفتار بر حیثیت، سلامت و تمامیت انسانی قربانی تمرکز دارد (گرچی، ۱۳۹۲، ص. ۶۴).

در همین چارچوب، بخش قابل توجهی از دکتترین این بند را نه صرفاً یک مقررۀ تکمیلی، بلکه سازوکاری ضروری برای تضمین حمایت مؤثر از کرامت انسانی تلقی می‌کند. به زعم ورله و یسبرگر ماهیت باز این بند به حقوق کیفری بین‌المللی امکان می‌دهد تا در برابر اشکال متغیر و نوظهور نقض شدید کرامت انسانی واکنش نشان دهد و از محدود شدن مفهوم جنایات علیه بشریت به فهرستی بسته از رفتارهای تاریخی جلوگیری کند (Werle & Jessberger, 2020, pp. 345-347).

در همین راستا، شماری از نویسندگان برجسته تأکید کرده‌اند که بند ۱۱ باید ظرفیت پویای حقوق کیفری بین‌الملل را حفظ کند. به باور آمبوس و استان، تحولات اجتماعی و فناوری در دهه‌های اخیر نشان داده‌اند که اشکال غیرانسانی رفتار صرفاً به الگوهای کلاسیک خشونت فیزیکی محدود نمی‌شوند و می‌توانند در قالب‌هایی پدیدار شوند که آثار روانی و اجتماعی عمیقی بر قربانیان بر جای می‌گذارند (Ambos, 2014, pp. 154-156; Stahn, 2019, pp. 228-230). از این منظر، بند «سایر اعمال غیرانسانی» باید به گونه‌ای تفسیر شود که بتواند رفتارهایی را در بر گیرد که هرچند لزوماً با خشونت فیزیکی مستقیم همراه نیستند، اما به طور جدی، کرامت انسانی را نقض می‌کنند.

۴-۱. رویکردهای دکتترینال در شناسایی مصادیق «سایر اعمال غیرانسانی»

در ادبیات حقوقی، رفتارهای قابل شمول بند ۱۱ غالباً در چند دسته تحلیلی بررسی شده‌اند. بخشی از دکتترین بر رفتارهایی تمرکز دارد که از طریق آسیب‌های روانی یا تحقیر نظام‌مند، رنج شدید انسانی ایجاد می‌کنند. برای مثال، تحقیر و اهانت جمعی سازمان‌یافته نسبت به اقلیت‌های

قومی یا مذهبی در فضاهای عمومی یا نهادی، از دیدگاه برخی نویسندگان می‌تواند در صورت ایجاد رنج روانی شدید و احساس تحقیر عمیق، با معیار «شدت قابل قیاس» مندرج در بند ۱۱ مطابقت یابد (Ambos, 2014, p. 155). در همین راستا، ورله و یسیرگر میان شکنجه فیزیکی که به طور صریح در ماده ۷ پیش‌بینی شده است و میان اشکال پیچیده‌تر آزار روانی تمایز قائل می‌شوند، اما معتقدند که در مواردی که فشار روانی شدید و سیستماتیک^{۱۰} بر قربانیان تحمیل شود، چنین رفتارهایی نیز می‌توانند در زمره سایر اعمال غیرانسانی قرار گیرند (Werle & Jessberger, 2020, pp. 348-349).

افزون بر این، برخی تحلیل‌ها بر نقض مستمر حیثیت شخصی^{۱۱} از طریق برچسب‌زنی، تحقیر رسانه‌ای یا محروم‌سازی هویتی تأکید کرده‌اند؛ اقداماتی که به گفته استان می‌تواند در صورت تداوم و سازمان‌یافتگی، به نوعی تحقیر نظام‌مند علیه کرامت انسانی تبدیل شوند (Stahn, 2019, pp. 229-231).

دسته دیگری از تحلیل‌های دکترینال به رفتارهایی می‌پردازد که نه از طریق آسیب مستقیم جسمی یا روانی، بلکه از طریق تحمیل شرایط زندگی غیرانسانی، کرامت انسانی را نقض می‌کنند. در این زمینه، میگرت مفهوم «خشونت ساختاری» را مطرح می‌کند و محروم‌سازی عامدانه از نیازهای اساسی نظیر غذا، دارو یا سرپناه را نمونه‌ای از چنین رفتارهایی می‌داند؛ رفتاری که در صورت اعمال در قالب سیاستی سازمان‌یافته و با آگاهی از پیامدهای شدید انسانی می‌تواند در قلمرو بند ۱۱ قرار گیرد (Mé gret, 2020, pp. 906-910). در همین راستا، برخی نویسندگان به پدیده قحطی‌سازی عامدانه^{۱۲} اشاره کرده‌اند. هرچند این رفتار در ماده ۸ اساسنامه رم در قالب جنایت جنگی مطرح شده است، اما در شرایط غیرمسلحانه نیز می‌تواند به عنوان یکی از مصادیق سایر اعمال غیرانسانی در چارچوب جنایات علیه بشریت ارزیابی شود (Cryer et al., 2010, pp. 230-233). همچنین ایجاد شرایط زیستی تحقیرآمیز برای گروهی از جمعیت غیرنظامی، به ویژه زمانی که با سیاست‌های تبعیض‌آمیز یا سرکوب‌گرانه همراه باشد،

10. Subjected to intense psychological suffering

11. Humiliation as persecution

12. Deliberate starvation

از سوی برخی نویسندگان، رفتاری هم‌سنگِ اخراج همراه با شرایط تحقیرآمیز^{۱۳} تلقی شده است (Werle & Jessberger, 2020, p. 349).

در سال‌های اخیر، بخشی از ادبیات حقوقی توجه خود را به چالش‌های نوظهور در تفسیر بند ۱۱ معطوف کرده است. در این میان، برخی نویسندگان به نقش فناوری‌های نوین در ایجاد اشکال جدیدی از آسیب روانی و تحقیر جمعی اشاره کرده‌اند. برای مثال، میگرت از مفهوم «تحقیر دیجیتال» یاد می‌کند و معتقد است که استفاده سازمان‌یافته از ابزارهای دیجیتال برای تحقیر یا بی‌اعتبارسازی گروه‌های خاص می‌تواند آثار روانی عمیقی بر قربانیان بگذارد و در شرایطی با معیار شدت لازم برای شمول در بند ۱۱ قابل مقایسه باشد (Me gret, 2020, pp. 910-912). افزون بر این، رفتارهایی نظیر انجام آزمایش‌های پزشکی بر انسان بدون رضایت آگاهانه نیز به عنوان نمونه‌ای کلاسیک از اعمال غیرانسانی مطرح شده‌اند؛ رفتاری که حتی در فقدان قصد قتل، با توجه به آگاهی عاملان از رنج شدید قربانیان، می‌تواند در چارچوب بند ۱۱ تحلیل شود (Ambos, 2014, p. 157; Cryer et al., 2010, pp. 233-236). همچنین برخی تحلیل‌ها به محروم‌سازی تبعیض‌آمیز از دسترسی به آموزش، اشتغال یا مشارکت مدنی اشاره کرده‌اند و معتقدند که در صورت ایجاد آثار جدی بر کرامت انسانی، چنین اقداماتی نیز می‌توانند در قلمرو سایر اعمال غیرانسانی قرار گیرند (Stahn, 2019, pp. 229-231).

علاوه بر مفاهیم سنتی، بخش پویایی از دکتترین حقوق کیفری بین‌الملل در سال‌های اخیر بر لزوم انطباق بند ۱۱ ماده ۷ با اشکال پیچیده و ترکیبی نقض حقوق بشر تأکید ورزیده است. در این میان، «ازدواج اجباری»^{۱۴} یکی از چالش‌برانگیزترین مفاهیم دکتینال بوده است. برخی تحلیلگران استدلال می‌کنند که هرچند ازدواج اجباری غالباً با خشونت جنسی همراه است، اما ماهیت آن فراتر از جرم جنسی صرف است و شامل تحمیل «وضعیت زناشویی» پایدار و نقض مستمر هویت و استقلال فردی می‌شود. از این منظر، دکتترین معتقد است که برای شناسایی رنج روانی و اجتماعی منحصربه‌فردی که به قربانی تحمیل می‌شود، بند ۱۱ (سایر اعمال غیرانسانی) بستر مناسب‌تری برای جرم‌انگاری این رفتار فراهم می‌کند، چراکه این بند اجازه می‌دهد «شدت رنج ناشی از تحمیل پیوند زناشویی» به طور مستقل از عناصر جرائم جنسی ارزیابی شود (Ambos, 2014, pp. 156-158).

13. Deportation with degrading conditions

14. Forced Marriage

در لایه دیگری از تحلیل‌های دکترینال، «قاجاق انسان»^{۱۵} به مثابه یکی از مصادیق مدرن برده‌داری بحث شده است. در حالی که قاجاق انسان در اسناد بین‌المللی دیگر مانند پروتکل پالمو^{۱۶} جرم‌انگاری شده، دکترین حقوق کیفری بین‌الملل بر این باور است که اگر این رفتار در قالب یک حمله سازمان‌یافته علیه جمعیت غیرنظامی رخ دهد، می‌تواند از طریق بند ۱۱ یا پیوند با مفهوم برده‌داری (بند ج ماده ۷) در قلمرو جنایات علیه بشریت قرار گیرد. تأکید دکترین در اینجا بر «محرومیت شدید از آزادی اراده» و «بهره‌کشی ابزاری» از انسان است؛ رفتارهایی که حتی در فقدان خشونت فیزیکی مستقیم، به دلیل ماهیت سیستماتیک و اثرات ویرانگر بر کرامت انسانی، با معیارهای شدت مندرج در اساسنامه رم مطابقت دارند (Werle & Jessberger, 2020, pp. 350–352).

در نهایت، یکی از بحث‌برانگیزترین موضوعات در دکترین معاصر، امکان تسری مفاهیم جنایات علیه بشریت به حوزه‌های زیست‌محیطی یا همان «بوم‌زدایی»^{۱۷} است. اگرچه بوم‌زدایی هنوز به عنوان یک جنایت مستقل در اساسنامه رم شناسایی نشده، اما تحلیل‌های دکترینال (به ویژه از سوی نویسندگانی چون میگرت و استان) به مسیری اشاره دارند که در آن، تخریب عمدی و گسترده محیط زیست می‌تواند به عنوان ابزاری برای حمله به جمعیت غیرنظامی عمل کند. از این دیدگاه، زمانی که تخریب منابع زیستی منجر به آوارگی اجباری، گرسنگی سیستماتیک یا نابودی ابزارهای بقای یک گروه انسانی شود، این رفتار از طریق بند ۱۱ قابل تعقیب است. در اینجا، «محیط زیست» نه صرفاً به عنوان ارزشی مستقل، بلکه «بستر تحقق حقوق بنیادین انسانی» نگریسته می‌شود که نقض شدید آن، مصداقی از تحمیل شرایط زیستی غیرانسانی و در نتیجه، جنایت علیه بشریت محسوب می‌گردد (Mé gret, 2020, pp. 913–915; Stahn, 2019, pp. 232–235).

بنابر آنچه از نوشته‌های حقوقی ارائه شد می‌توان گفت رویکرد اثرمحور بند ۱۱، به دیوان اجازه می‌دهد تا رفتارهایی را که به طور ساختاری کرامت انسانی را نقض می‌کنند، حتی اگر در قالب عناوین سنتی ننگیند، مورد رسیدگی قرار دهد. دادگاه‌های کیفری بین‌المللی نکاتی را در خصوص تعاریف رفتارهای تشکیل‌دهنده این جرم بیان کرده‌اند که مرگ طولانی مدت

15. Trafficking in Persons

16. Palermo Protocol

17. Ecocide

و بی‌رحمانه بزه‌دیدگان یا اجبار آن‌ها به کندن گور خود نمونه‌ای از آن‌هاست (روبو، ۱۳۹۹، ص. ۶۸۹-۶۹۰). در این خصوص در بخش بعد نمونه‌های تفصیلی بیان می‌گردد.

۲. سایر اعمال غیرانسانی در رویه قضایی دادگاه کیفری بین‌المللی

در رابطه با این‌که چه اعمالی می‌توانند تحت لوای بند ۱۱ ماده ۷ شناسایی شوند لازم است قیودی رعایت گردد تا مشابهت این اعمال با جنایات مصرح در بندهای ۱ تا ۱۰ احراز شود، و این امر با مذاقه در رویه دادگاه‌های بین‌المللی در رسیدگی به پرونده‌های مطروحه مشخص می‌گردد. برای مثال، دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در قضیه کوردیچ بیان می‌دارد:

الف) قربانی بایستی متحمل آسیب شدید جسمی یا روانی شود و این شدت آسیب باید مورد به مورد با توجه به شرایط و اوضاع و احوال پرونده بررسی گردد.

ب) رنج و آسیب وارده باید در نتیجه فعل یا ترک متهم یا مأمور زیر دست او واقع شده باشد.

پ) در زمان ارتکاب جرم، متهم یا مأمور زیر دست او باید انگیزه و قصد ایراد جراحت جسمی

یا روانی را علیه قربانی خاص دارا باشند (Kordic and Cerkez Case, 2004, para 117).

این دادگاه در قضیه دیگری بیان می‌دارد که «شرایط و اوضاع احوال خاص» در هر پرونده باید به دقت بررسی شود و با در نظر گرفتن تمامی جهات مربوط به پرونده، رأی مبتنی بر جنایات علیه بشریت محسوب شدن عمل غیرانسانی صادر شود. دادگاه بیان می‌دارد:

”ملاحظات باید معطوف به تمام شرایط و اوضاع و احوال واقعی باشد.

این شرایط می‌تواند شامل ماهیت فعل یا ترک فعل ارتكابی، زمینه ارتكاب جرم،

مقتضیات شخصی مرتبط با بزه دیده شامل، سن، جنسیت و سلامت جسمی و روانی

او و همچنین تأثیرات اخلاقی که عمل بر روی بزه دیده گذاشته است، باشد (Vasil-

jevic case, 2004, para 165).

بررسی رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی نشان می‌دهد که این نهاد در اعمال بند «سایر اعمال غیرانسانی مشابه» رویکردی محتاطانه، محدودکننده و مبتنی بر معیارهای مشخص اتخاذ کرده است. دیوان به طور نظام‌مند از تبدیل این بند به یک عنوان کلی و فاقد مرز جلوگیری کرده و کوشیده است تا تفسیر آن را در چارچوب اصول بنیادین حقوق کیفری بین‌المللی نگاه دارد.

ویژگی محوری این رویکرد آن است که دیوان کیفری بین الملل به جای تمرکز بر عنوان گذاری رفتار، بر اثر واقعی رفتار بر قربانیان تمرکز می کند، بدین معنا که پرسش اصلی دیوان نه این است که رفتار مورد نظر چه نامی دارد، بلکه این است که آیا رفتار ارتكابی: عمداً انجام شده است؛

موجب رنج عظیم یا آسیب شدید به سلامت جسمی یا روانی شده است؛ از حیث شدت و ماهیت، قابل قیاس با سایر مصادیق احصاشده ماده ۷ است؛ در چارچوب حمله ای گسترده یا سازمان یافته علیه جمعیت غیرنظامی ارتكاب یافته است؟ این چارچوب تحلیلی در آرای مختلف دیوان، هرچند با بیان های متفاوت، به صورت مکرر قابل مشاهده است.

۲-۱. وضعیت کشور اوگاندا

در کیفرخواست ارائه شده علیه ژوسف کانی،^{۱۸} دادستان به ۳۳ فقره اتهام از سوی ژوسف کانی اشاره می کند که شامل جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت می شوند و فقرات ۲۲ و ۲۹ اتهامات به طور خاص به آزار و اذیت منجر به صدمات جسمی و روانی اشاره می کند که با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه، مصداق جنایات علیه بشریت محسوب می شوند (Joseph Kony Case, 2005, para 22 & 29).

در نهایت، حکم جلب ژوسف کانی از سوی دادگاه کیفری بین الملل صادر شد و در آن به جرائمی چون تیرباران گسترده غیرنظامیان (در مواردی که منجر به کشته شدن آن ها نشده است)، آدم ربایی و بیگاری کشیدن از ربوده شدگان، آتش زدن خانه ها و غارت اموال مردم، به عنوان جنایات علیه بشریت اشاره گردید، که می تواند ذیل عنوان «سایر اعمال غیرانسانی مشابه» مورد تعقیب قرار گیرد (Joseph Kony Case, 2005, para 5 & 19).

مطابق آنچه در پرونده فوق مطرح شد، اعمال غیرانسانی همچون آتش زدن خانه ها و غارت اموال مردم می تواند مصداق جنایات علیه اموال باشد که در هیچ یک از بندهای ماده ۷ اساسنامه به آن ها اشاره نشده است، اما با توجه به عناصر ماده احراز شده و همین طور سوءنیت خاص مرتکبان می توان این طور بیان کرد که این اعمال مطابق بند ۱۱ ماده ۷ به حدی از شدت و خشونت هستند که هم پایه سایر مصادیق مصرح در ماده ۷ محسوب گردند و در نتیجه، به نوعی

18. Josef Kony

جنایات علیه بشریت شمرده شوند، زیرا چنان‌که در بند ۱۱ هم آمده است، نیازی نیست آسیب وارد شده لزوماً آسیب جسمانی باشد، بلکه اگر به سلامت روحی قربانیان نیز آسیب جدی وارد کند می‌تواند نوعی جنایت علیه بشریت به حساب آید. طبیعتاً به تاراج بردن تمامی اموال افراد، صرف نظر از ویژگی‌های شخصیتی، این قابلیت را دارد که آن‌ها را متحمل رنج شدید روحی نماید. همچنین آزار و اذیت‌هایی مثل آلوده کردن آب‌های آشامیدنی با مدفوع، از جمله اعمالی است که هیچ عنوان مشخصی برای آن در اساسنامه ذکر نشده، اما با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ که به سایر اعمال غیرانسانی اشاره می‌کند، می‌توان چنین اعمالی را جنایات علیه بشریت شمرده و مرتکبان را مجازات کرد.

شایان ذکر است که در جلسه رسیدگی به وضعیت اوگاندا حکم جلب دیگری برای یکی دیگر از رهبران شورش به نام وینسنت اوتی^{۱۹} صادر گردید که در آن نیز مواردی مشابه آنچه در مورد ژوسف کانی بیان شد، مورد تصریح دادگاه قرار گرفت؛ توضیح آن‌که، وارد کردن لطمات شدید جسمانی و روانی به گونه‌ای که مصداق هیچ یک از بندهای ماده ۷ واقع نمی‌شد، اما به میزانی از شدت و وخامت رسیده بود که بتواند با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه تحت عنوان «سایر اعمال غیرانسانی مشابه»، موجبی برای متهم شناختن فرد مذکور و صدور حکم جلب وی به دلیل ارتکاب جنایات علیه بشریت گردد. این حکم جلب در بردارنده چندین اتهام شامل جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت است که فقرات ۲۲ و ۲۹ از اتهامات مندرج در آن، به بیان اتهام جنایات علیه بشریت با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه می‌پردازد (Vincent Otti Case, 2005, para 22 & 29).

۲-۲. وضعیت کشور ساحل عاج

در پی جنایات و کشتارهای پی‌درپی که در این کشور اتفاق افتاد، پرونده لورن گباگبو^{۲۰} در پنجم جولای ۲۰۰۴ در دادگاه کیفری بین‌المللی مطرح شد و پس از جلسات متعدد و تجدید نظرخواهی‌های انجام شده در سال ۲۰۱۴ حکم قطعی برای آن صادر شد. مطابق رأی دادگاه، یکی از جرائم ارتكابی لورن گباگبو جنایت علیه بشریت است که قتل عمد، تجاوز جنسی و سایر موارد غیرانسانی را شامل می‌شود. در این پرونده، دادگاه با در نظر گرفتن این‌که جرائم ادعایی شامل استفاده از سلاح‌های خاص

19. Vincent Otti

20. Laurent Gbagbo

بیان شده در پرونده و همچنین انواع آزار و اذیت‌های وارد شده بر قربانیان است، به این نتیجه رسید که دلایل اساسی برای افتاع دادگاه مبنی بر وقوع جرمی تحت عنوان «سایر اعمال غیرانسانی» با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ وجود دارد و در نتیجه، گباگو را به این مورد خاص محکوم کرد (Laurent Gbagbo Case, 198 para 2014).

آنچه در این پرونده ملاحظه می‌شود استفاده از سلاح‌هایی است که اثراتی غیر از مرگ قربانیان بر جا می‌گذارند. توضیح آن‌که، برخی سلاح‌های شیمیایی در دم نمی‌کشند، بلکه آلام جسمی بلندمدتی ایجاد می‌نمایند که شخص آسیب دیده را تا پایان زندگی اش رنج می‌دهند. سموم تنفسی به مرور زمان موجب از میان رفتن شش‌ها می‌شوند. نوعی دیگر از سم‌ها وارد خون می‌شوند و مانع رسیدن اکسیژن از راه خون به بدن می‌گردند و موجب خفگی و مرگ آزاردهنده در طول زمان می‌شوند. اگر قربانی زنده بماند سوختگی درونی و پوستی، درد و رنج بسیاری را به او تحمیل می‌کند. گونه هراس‌انگیزتر این سموم عامل عصبی تابون است که در دسته‌بندی بسیار خطرناک سموم شیمیایی قرار دارد (اردلان، ۱۳۸۹، ص. ۹۹۳). در پرونده مذکور استفاده غیرمجاز از سلاح‌های غیرقانونی، از دید قضات جرمی شمرده شده است که از نظر شدت، هم‌پایه سایر موارد مذکور در ماده ۷ بوده و استحقاق این را دارد که نوعی جنایت علیه بشریت محسوب شود.

در حقیقت، بدون وجود بند ۱۱ ماده ۷ که «سایر اعمال غیرانسانی مشابه» را جرم‌انگاری کرده است، استفاده از سلاح‌های خاص که به موجب رأی دادگاه، جرمی شدید به حساب آمده و خود می‌تواند حتی بدون کشتن و خونریزی قربانیان آثار و صدمات شدیدی بر سلامت جسمی و روانی آن‌ها باقی گذارد، قابل تعقیب و مجازات نبوده و این خود دستاویزی برای عدم اجرای عدالت و بی‌کیفر ماندن جنایات شدیدی می‌شد که خود قابلیت جنایات علیه بشریت محسوب شدن را داشتند.

۲-۳. وضعیت کشور کنیا

در پرونده دادستان علیه اوهورو کنیاتا^{۲۱} که در دادگاه کیفری بین‌المللی مطرح شد، دادستان ادعا کرد تحمیل درد و رنج شدید و آسیب جدی به بدن یا سلامت ذهنی یا جسمی از طریق اعمال غیرانسانی انجام شده در جمهوری کنیا، خود نمونه‌ای از مصادیق بند ۱۱ ماده ۷ است. همچنین به‌طور خاص به این مورد اشاره کرد که در پرونده مطروحه، افراد و به‌ویژه زنان مجبور می‌شدند در

21. Uhuru Muigai Kenyatta

تمام مدتی که مهاجمان مشغول به قتل رساندن اعضای خانواده آن‌ها بودند، کشته شدن همسران و فرزندان خود را به طور کامل تماشا کنند. مورد دیگری که دادستان در این پرونده به آن تصریح کرد تخریب و ویران کردن تمامی اموال و دارایی قربانیان به وسیله آتش زدن بود که بنابه گفته دادستان، این مورد هم ذیل «سایر اعمال غیرانسانی» قرار می‌گیرد (Kenyatta Case, 2012, para 267). دادستان در این باره اذعان می‌دارد:

”وارد کردن درد و رنج شدید، آسیب جدی به روح و سلامت جسمی از طریق ضرب و شتم شدید و قطع اعضای بدن قربانیان، از جنایاتی است که به عنوان جنایات علیه بشریت قابل تعقیب است... ضرب و شتم شدید و همچنین مثله کردن اجساد قربانیان در مقابل دیدگان اعضای خانواده آن‌ها، از بین بردن خانه‌ها و غارت اموال مردم، حمله جدی به کرامت انسانی است و می‌تواند به عنوان یک جرم جداگانه، با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه، مورد تعقیب و رسیدگی قرار گیرد (Kenyatta Case, 2012, para 268).“

آنچه در ادامه خواهد آمد مؤید این ادعاست که گرچه فضای ذهنی غالب بر قضات دادگاه جلوگیری از توسعه بی‌حد و حصر ماده ۷ اساسنامه است و تلاششان بر آن است تا حد ممکن اتهامات را جنایات علیه بشریت، که جرمی سنگین با مجازات سنگین است، محسوب نکنند، اما نوع جنایات ارتکاب یافته به گونه‌ای است که ماهیتاً آن‌ها را در دسته جنایات علیه بشریت و مشابه موارد مصرح در بندهای ۱ تا ۱۰ ماده ۷ قرار می‌دهد. پس عدالت ایجاب می‌کند جنایاتی که چیزی کم از شکنجه یا تجاوز جنسی نداشته‌اند و ضمناً با عنصر معنوی لازم برای تحقق جنایات علیه بشریت و همچنین به صورت سازمان یافته و سیستماتیک انجام شده‌اند، مجازاتی درخور و منصفانه داشته باشند. بر همین اساس، دادگاه در ادامه بیان می‌دارد که نوع آسیب‌های جدی وارد شده و همچنین اعمالی چون ختنه اجباری و قطع آلت تناسلی بزه‌دیدگان که به عنوان بخشی از حمله طراحی شده، انجام گرفته‌اند اعمالی با ماهیت جنسی نبوده‌اند و نمی‌توان آن‌ها را با استناد به بند ۷ ماده ۷ اساسنامه مورد اتهام قرار داد. بنابراین چاره‌ای نیست که مطابق ادعای دادستان، این اعمال را اعمالی مشابه با تجاوز جنسی مذکور در بند ۷ ماده ۷

و در عین حال، جرمی مستقل، تحت عنوان «سایر اعمال غیرانسانی» با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه، مورد مجازات قرار داد (Kenyatta Case, 2012, para 267-270).

آن‌گونه که در پرونده مذکور آمده است، مهاجمان علاوه بر به قتل رساندن غیرنظامیان به صورت گسترده و سازمان یافته، که خود به موجب بند ۱ ماده ۷ نوعی جنایت علیه بشریت محسوب می شود، در حین ارتکاب، دیگر اعضای خانواده را مجبور می کردند که در این مدت، صحنه زجر کشیدن و جان دادن قربانیان را تماشا کنند. این عمل اگر به دلیل وارد نکردن آسیب فیزیکی به این افراد، شرایط شکنجه به حساب آمدن را دارا نباشد، اما به دلیل آسیب جدی ای که به سلامت روحی آن‌ها وارد می کند، مشابه سایر اعمال غیرانسانی مندرج در اساسنامه خواهد بود. گزارش دادگاه حاکی از شهادت شهودی است که به دلیل مواجه شدن با چنین صحنه‌هایی توانایی صحبت کردن به صورت معمول را از دست داده‌اند.

بنابر آنچه در این پرونده گذشته است، می توان گفت یکی از تحولات مهم در رویه دیوان کیفری بین الملل، گذار از تحلیل های صوری به تحلیل های اثرمحور^{۲۲} در تفسیر بند «سایر اعمال غیرانسانی» است. بنابر این رفتارهایی که در قالب عناوین سنتی حقوق کیفری نمی گنجند، در صورتی که عملاً منجر به تحقیر شدید، رنج روانی عمیق یا نقض جدی کرامت انسانی شوند، می توانند مشمول بند ۱۱ قرار گیرند. در این چارچوب، رفتارهایی نظیر آوارگی اجباری همراه با شرایط تحقیرآمیز، محروم سازی شدید و عامدانه از دسترسی به نیازهای اساسی، یا اعمال فشارهای روانی سیستماتیک بر گروه های غیرنظامی، نه به دلیل «نوع» رفتار، بلکه به دلیل پیامدهای غیرانسانی آن‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند.

۴-۲. وضعیت کشور سودان

دومین جنگ داخلی سودان در ۱۹۸۳ یکی از طولانی ترین و خونین ترین جنگ های قرن بیستم به شمار می آید. آمار کشته های غیرنظامی این جنگ یکی از بیشترین آمارهای تاریخ جهان پس از جنگ جهانی دوم است.

نمونه ای که در این رابطه می توان به آن اشاره کرد پرونده علی کوشیب،^{۲۳} فرمانده نیروهای مردمی در منطقه دارفور سودان است. در پی قرار جلی که دادگاه برای کوشیب صادر کرد،

22. Effect base

23. Ali Kushayb

۵۱ فقره اتهام به چشم می‌خورد که تمامی آن‌ها مربوط به جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت است. در این میان، دو فقره از اتهامات، با استناد به بند ۱۱ ماده ۷ اساسنامه، وی را متهم شناخته‌اند که عبارت‌اند از:

” اتهام شماره ۱۷: در تاریخ ۱۵ آگوست ۲۰۰۳، علی کوشیب به‌عنوان یکی از اعضای گروهی که در خدمت هدفی مشترک بودند، در ایجاد درد و رنج عظیم، ایراد جراحت شدید جسمی و ذهنی به غیرنظامیان و ایراد جراحت به سلامت جسمانی آن‌ها از طریق اعمال غیرانسانی شامل تیرباران غیرنظامیانی که از بومیان و ساکنان بیندیزی^{۲۴} و اطراف آن بودند، مشارکت داشته است، که چنین اعمالی منجر به آسیب و صدمه شدید جسمانی و روانی به غیرنظامیان گردید (Ali Kushayb Case, 2007, para 17).

” اتهام شماره ۴۸: در دسامبر سال ۲۰۰۳، علی کوشیب به‌عنوان یکی از اعضای گروهی که در خدمت یک هدف مشترک بودند، در اعمال رنج شدید یا صدمه جدی به جسم، روان و یا سلامت جسمی به‌وسیله اعمال غیرانسانی بر غیرنظامیانی که جزء جمعیت بومی منطقه آروالا^{۲۵} و حومه بودند، مشارکت داشته است (Ali Kushayb Case, 2007, para 17 & 18).

آنچه در خصوص این پرونده قابل ذکر است توجه به نقش عنصر روانی^{۲۶} در تحقق جنایت علیه بشریت است. در تحلیل دیوان، عنصر قصد و آگاهی مرتکب نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. دیوان کیفری بین‌الملل تأکید کرده است که تحقق «سایر اعمال غیرانسانی» مستلزم آن است که مرتکب آگاه باشد رفتار او موجب رنج عظیم یا آسیب شدید می‌شود، و با علم به این آثار، رفتار را عمداً انجام دهد. این تأکید بر عنصر ذهنی، بند ۱۱ را از شمول رفتارهای ناشی از بی‌احتیاطی یا پیامدهای غیرقابل پیش‌بینی خارج می‌سازد و آن را در چارچوب سخت‌گیرانه مسئولیت کیفری بین‌المللی نگاه می‌دارد.

24. Bindisi town

25. Arawala town

26. Mens rea

نتیجه‌گیری

این مقاله با تمرکز بر بند «سایر اعمال غیرانسانی» مندرج در ماده ۷ (بند ۱۱) اساسنامه رم، به بررسی یکی از حساس‌ترین چالش‌های حقوق کیفری بین‌المللی پرداخت: چگونگی ایجاد توازن میان ضرورت پاسخ‌گویی کیفری به اشکال متنوع و در حال تحول نقض کرامت انسانی و الزام به رعایت اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها. تحلیل انجام‌شده نشان می‌دهد که اگرچه این بند در نگاه نخست، واجد گستره‌ای باز و بالقوه مبهم است، اما دکترین حقوقی و رویه قضایی بین‌المللی، معیارهایی را برای تحدید، تفسیرپذیری و پیش‌بینی‌پذیری آن توسعه داده‌اند که مانع از گسترش بی‌ضابطه مسئولیت کیفری می‌شود.

بررسی دکترینال مصادیق «سایر اعمال غیرانسانی» نشان داد که علی‌رغم تنوع رفتاری، این اعمال واجد منطق هنجاری مشترکی‌اند که می‌توان آن را در قالب سه معیار اساسی خلاصه کرد: نخست، تحقق سطحی از رنج یا آسیب شدید جسمی یا روانی که از نقض‌های عادی حقوق بشر فراتر می‌رود؛ دوم، نقض فاحش کرامت انسانی، به‌گونه‌ای که قربانی به ابزاری در چارچوب خشونت جمعی تقلیل می‌یابد؛ و سوم، هم‌ترازی ماهوی این اعمال با سایر جنایات صراحتاً احصاشده در ماده ۷ اساسنامه رم از حیث شدت، آثار و جایگاه آن‌ها در ساختار حمله علیه جمعیت غیرنظامی. این معیارها نقش تعیین‌کننده‌ای در جلوگیری از تقلیل بند ۱۱ به یک عنوان کیفری شناور و غیرقابل پیش‌بینی دارند و آن را در امتداد منطق کلی جنایات علیه بشریت تثبیت می‌کنند.

در همین راستا، مقایسه رویه قضایی در پرونده‌های مختلف نشان می‌دهد که مصادیق اعمال غیرانسانی قابل رسیدگی ذیل عنوان جنایت علیه بشریت، لزوماً ماهیتی یکنواخت ندارند و متناسب با زمینه هر پرونده شکل می‌گیرند. برای مثال، در پرونده آکایسو مطروحه در دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا، برخی اعمال با ماهیت جنسی، از جمله عریان‌سازی زنان و تحقیر آن‌ها از طریق ارتکاب جرائم جنسی، به عنوان جنایاتی علیه بشریت شناسایی شدند که صرفاً ذیل عنوان «سایر اعمال غیرانسانی» قابل مجازات بودند (Akayesu Case, 2001). این پرونده نشان داد که خشونت‌های جنسی‌ای که لزوماً در قالب‌های کلاسیک شکنجه یا تجاوز نظام‌مند قرار نمی‌گیرند، می‌توانند به دلیل شدت رنج و نقض عمیق کرامت انسانی، واجد ماهیت جنایت علیه بشریت باشند.

در مقابل، آنچه در پرونده لورنس گباگو قضات را به استناد به بند «سایر اعمال غیرانسانی» سوق داد، استفاده از سلاح‌های غیرمجاز حاوی گازهای خطرناک بود (Gbagbo Case, 2014). در این وضعیت، اگر استفاده از چنین سلاح‌هایی واجد تمامی عناصر جنایات جنگی تلقی نشود، و از سوی دیگر، شمول آن‌ها ذیل «سایر اعمال غیرانسانی» به عنوان جنایت علیه بشریت نیز پذیرفته نگردد، نتیجه چیزی جز ایجاد خلأ کیفری و مصونیت مرتکبان نخواهد بود. این نمونه به خوبی نشان می‌دهد که بند ۱۱ نقش حیاتی در جلوگیری از عدم مجازات در قبال آشکالی از خشونت سازمان یافته ایفا می‌کند که در مرز میان عناوین کیفری سنتی قرار می‌گیرند. همچنین در پرونده اوهور کنیاتا، مفهوم «سایر اعمال غیرانسانی» به اعمالی اطلاق شد که از حیث شدت و حدت، شباهت قابل توجهی به شکنجه روحی داشتند (Kenyatta, 2012). مجبور کردن اعضای خانواده به مشاهده صحنه مرگ و رنج کشیدن بستگان خود، رفتاری است که نمی‌توان آن را کمتر از سایر مصادیق مذکور در ماده ۷ اساسنامه رم دانست. این اعمال هم از حیث شدت آسیب روانی و هم از منظر نقض کرامت انسانی، واجد تمامی شرایط لازم برای شمول ذیل عنوان جنایت علیه بشریت بودند و نمونه‌ای روشن از کارکرد بند ۱۱ در پوشش آشکال غیرسنتی، اما عمیقاً ویرانگر خشونت به شمار می‌آیند.

افزون بر این، تحولات معاصر در دکترین حقوق کیفری بین‌المللی نشان می‌دهد که برخی پدیده‌های پیچیده و نوظهور نیز می‌توانند در صورت تحقق عناصر زمینه‌ای لازم، در چارچوب «سایر اعمال غیرانسانی» تحلیل شوند. برای مثال، در ادبیات حقوقی، این بحث مطرح شده است که تخریب گسترده و عامدانه محیط زیست - موسوم به «بوم‌زدایی»، چنانچه به عنوان ابزاری برای تحمیل شرایط زیستی غیرقابل تحمل بر جمعیت غیرنظامی به کار رود و به آوارگی، گرسنگی یا نابودی ابزارهای معیشتی آنان بینجامد، می‌تواند از منظر نقض شدید کرامت انسانی در قلمرو این بند قرار گیرد. به همین ترتیب، پدیده‌هایی نظیر قاچاق انسان یا ازدواج اجباری نیز در شرایطی که در چارچوب حمله‌ای گسترده یا سیستماتیک علیه جمعیت غیرنظامی ارتکاب یابند و موجب سلب آزادی، استثمار و تحمیل رنج شدید جسمی یا روانی شوند، قابلیت آن را دارند که ذیل عنوان «سایر اعمال غیرانسانی» یا در ارتباط با سایر مصادیق ماده ۷ بررسی شوند.

مجموع این رویه‌ها و تحلیل‌های دکترینال نشان می‌دهد که تنوع مصادیق «سایر اعمال

غیرانسانی» نه نشانه‌ای از بی‌حدومرزی این عنوان، بلکه بازتابی از غیرممکن بودن شمارش و تصریح تمامی اشکال بالقوه جنایات علیه بشریت است. با این حال، این تنوع تنها زمانی مشروع و قابل دفاع است که اعمال مورد نظر در چارچوب عناصر زمینه‌ای جنایات علیه بشریت، به ویژه وقوع در بستر حمله‌ای گسترده یا سیستماتیک علیه جمعیت غیرنظامی و علم مرتکب به این زمینه، مورد ارزیابی قرار گیرند. این عناصر نقش مهارکننده‌ای اساسی دارند و مانع از آن می‌شوند که هر رفتار شدید یا غیرانسانی، فارغ از پیوند با منطق خشونت جمعی، ذیل ماده ۷ قرار گیرد.

در نهایت، می‌توان نتیجه گرفت که بند «سایر اعمال غیرانسانی» نه استثنایی بر اصل قانونی بودن، بلکه سازوکاری تکمیلی و ضروری در نظام حقوق کیفری بین‌المللی است که با تفسیر مضیق و مبتنی بر معیارهای عینی، امکان پاسخ‌گویی به اشکال متحول نقض کرامت انسانی را فراهم می‌آورد. تبیین حدود این بند، همراه با تحلیل تنوع رویه قضایی و دکترینال، به تقویت انسجام نظری ماده ۷ اساسنامه رم کمک می‌کند و به دادگاه‌ها این امکان را می‌دهد که بدون عدول از اصول بنیادین حقوق کیفری، به واقعیت‌های پیچیده و پویای جنایات علیه بشریت پاسخ دهند.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

نویسندگان در نگارش مقاله هیچ‌گونه کمک مالی مشخصی از نهادهای تأمین مالی در بخش‌های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده‌اند.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در نگارش و پژوهش مقاله مشارکت یکسان داشته‌اند.

اعلامیه هوش مصنوعی مولد و فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در فرایند نگارش

در فرایند آماده‌سازی این مقاله، از ابزار هوش مصنوعی ChatGPT به منظور ویرایش نگارشی، بهبود روانی متن، اصلاح ساختار جملات و رفع برخی اشکالات زبانی استفاده شده است. مسئولیت کامل صحت، اصالت و محتوای علمی مقاله بر عهده نویسندگان است.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می‌کنند که در نگارش آن هیچ تعارض منافی ندارند.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان از جعل داده‌ها، تحریف، سرقت علمی و هرگونه سوءرفتار پژوهشی اجتناب کرده و اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

هیچ داده‌ای در دسترس نیست.

سپاسگزاری

نویسندگان مایل‌اند از داوران ناشناس مقاله و نظرات سازنده آنان و از نشریه آموزه‌های حقوق کیفری و همچنین از مهندس مهدی عابدین بابت همکاری و همراهی بی‌دریغ ایشان سپاسگزاری نمایند.

فهرست منابع

۱. اخگری بناب، نادر. (۱۳۸۸ش). جرم‌انگاری خشونت جنسی در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی. **حقوق اسلامی**، ۶(۲۳)، ۱۹۱-۲۱۸. دسترس‌پذیر در: https://hoquq.iict.ac.ir/article_18505.html
۲. اردبیلی، محمدعلی. (۱۳۸۳ش). **حقوق بین‌الملل کیفری**، (گزیده مقالات). تهران: میزان.
۳. اردلان، اسعد. (۱۳۸۹ش). سلاح‌های شیمیایی و حقوق بین‌الملل. **سیاست خارجی**، ۲۴(۴)، ۹۷۷-۹۹۰. دسترس‌پذیر در: https://fp.ipisjournals.ir/article_9584.html
۴. امیرارجمند، اردشیر. (۱۳۹۲ش). **حقوق بین‌الملل کیفری**. تهران: میزان.
۵. جلالی، محمودرضا. (۱۳۹۶ش). **جنایات علیه بشریت در حقوق بین‌الملل کیفری**. تهران: میزان.
۶. ربو، دیدیه. (۱۳۹۹ش). **حقوق کیفری بین‌المللی**. تهران: میزان.
۷. گرجی، علی‌اکبر. (۱۳۹۲ش). **کرامت انسانی و جایگاه آن در نظام حقوقی**. قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۸. میرمحمدصادقی، حسین. (۱۳۹۲ش). **حقوق جزای بین‌الملل**. تهران: میزان.
۹. نیکوکار، حمیدرضا. (۱۴۰۰ش). **جرم‌شناسی و جنگ: عبور از مرزها**. تهران: میزان.
10. Ambos, Kai. (2014). *Treatise on International Criminal Law*, (Vol. II: Crimes and Sentencing). Oxford University Press.
11. Appeals Chamber Judgement in the Case the Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Cerkez. (2004). *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (ICTY), United Nations court of law. Case No. IT-95-14/2-A.
12. Appeals Chamber Judgement in the Case the Prosecutor v. vasiljevic. (2004). *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (ICTY), United Nations court of law. Case No. IT-98-32-A.
13. Cryer, Robert et al. (2010). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, (2th ed). Cambridge University Press.
14. Decision on the confirmation of charges The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui. (2008). *International Criminal Court (ICC) Judgment*, Case No. ICC-01/04-01/07.
15. Jyrkkio, Terhi. (2011). Other Inhumane Acts' as crimes against humanity. *Helsinki Law Review*, vol 1.
16. Mégret F. (2020). Humanity as an End in Itself. *Leiden Journal of International Law*, 33(4), Cambridge University Press.
17. Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu Judgement. (2001). *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR), Case No. ICTR-96-4-T.
18. Prosecutor v. Laurent Gbagbo, Judgment, situation in Cote D'ivoire. (2014). *International*

- Criminal Court** (ICC) Case No. ICC-02/11-01/11.
19. Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta Judgement situation in republic of Kenya. (2012). **International Criminal Court** (ICC) Case No. ICC-01/09-02/11.
20. **The Rome Statute of the International Criminal Court** (1998).
21. Schabas, William A. (2016). **The international criminal court; A commentary on the rome statute**, (2nd ed).
22. Stahn, Carsten. (2019). **A Critical Introduction to International Criminal Law**. Cambridge University Press.
23. United Nations Documents, report of the secretary general pursuant to paragraph 2 of security council resolution 808 (1993), article 4.
24. warrant of arrest for Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman (Ali Kushayb) Situation in Darfur, Sudan. (2007). **International Criminal Court** (ICC) Case No: ICC-02/05-01/07.
25. warrant of arrest for Joseph Kony Situation in Uganda. (2005). **International Criminal Court** (ICC) Case No: ICC-02/04-01/05.
26. warrant of arrest for Vincent Otti Situation in Uganda. (2005). **International Criminal Court** (ICC) Case No: ICC-02/04-01/05.
27. Werle, Gerhard & Jessberger, Florian. (2020). **Principles of International Criminal Law**, (4th ed). Oxford University Press.

Resources

1. Akhgari Bonab, N. (2009). Criminalization of sexual violence in the Statute of the International Criminal Court. *Journal of Islamic Law*, (23). [in Persian].
2. Ambos, K. (2014). *Treatise on international criminal law: Volume II*. Crimes and sentencing. Oxford University Press.
3. Amir Arjmand, A. (2013). *International criminal law*. Mizan. [in Persian].
4. Ardebili, M. A. (2004). *International criminal law* (Selected articles). Mizan. [in Persian].
5. Ardalan, A. (2010). Chemical weapons and international law. *Foreign Policy Quarterly*, (4). [in Persian].
6. Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., & Wilmschurst, E. (2010). *An introduction to international criminal law and procedure* (2nd ed.). Cambridge University Press.
7. *International Criminal Court*. (1998). Rome Statute of the International Criminal Court.
8. *International Criminal Court*. (2005). Warrant of arrest for Joseph Kony, Situation in Uganda (Case No. ICC 02/04 01/05).
9. *International Criminal Court*. (2005). Warrant of arrest for Vincent Otti, Situation in Uganda (Case No. ICC 02/04 01/05).
10. *International Criminal Court*. (2007). Warrant of arrest for Ali Muhammad Ali Abd Al Rahman (Ali Kushayb), Situation in Darfur, Sudan (Case No. ICC 02/05 01/07).
11. *International Criminal Court*. (2008). Decision on the confirmation of charges: The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui (Case No. ICC 01/04 01/07).
12. *International Criminal Court*. (2012). The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta, Situation in the Republic of Kenya (Case No. ICC 01/09 02/11).
13. *International Criminal Court*. (2014). The Prosecutor v. Laurent Gbagbo, Situation in Côte d'Ivoire (Case No. ICC 02/11 01/11).
14. *International Criminal Tribunal for Rwanda*. (2001). Prosecutor v. Jean Paul Akayesu (Case No. ICTR 96 4 T).
15. *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. (2004). Appeals Chamber judgement in the case The Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Cerkez (Case No. IT 95 14/2 A).
16. *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. (2004). Appeals Chamber judgement in the case The Prosecutor v. Vasiljevic (Case No. IT 98 32 A).

17. Jalali, M. R. (2017). *Crimes against humanity in international criminal law*. Mizan. [in Persian].
18. Jyrkkio, T. (2011). 'Other inhumane acts' as crimes against humanity. *Helsinki Law Review*, 1. DOI: <https://doi.org/10.33344/hlr.431>
19. Megret, F. (2020). Humanity as an end in itself. *Leiden Journal of International Law*, 33(4). DOI: <https://doi.org/10.1017/S0922156520000423>
20. Nikukar, H. R. (2021). *Criminology and war: Crossing borders*. Mizan. [in Persian].
21. Robu, D. (2020). *International criminal law*. Mizan. [in Persian].
22. Schabas, W. A. (2016). *The International Criminal Court: A commentary on the Rome Statute* (2nd ed.). Oxford University Press.
23. Stahn, C. (2019). *A critical introduction to international criminal law*. Cambridge University Press.
24. **United Nations**. (1993). Report of the Secretary General pursuant to paragraph 2 of Security Council Resolution 808, Article 4.
25. Werle, G., & Jessberger, F. (2020). *Principles of international criminal law* (4th ed.). Oxford University Press.
26. Mir Mohammad Sadeghi, H. (2013). *International criminal law*. Mizan. [in Persian].
27. Gorji, A. A. (2013). *Human dignity and its position in the legal system*. Institute for Culture and Islamic Thought, Qom. [in Persian].

